

W piramidzie Majów

Dżungla. Niewysoki kopiec porośnięty tropikalną roślinnością. W nim – piramida mauzoleum. Majowie ponad tysiąc lat odprawiali w niej religijne ceremonie i pogrzebowe rytuały. Teraz badają ją polscy archeolodzy

ROZMOWA Z **dr. Jarosławem Żralką** majologiem z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Od siedmiu lat wraz z Wiesławem Koszkulem kieruje ekspedycjami do Nakum

JOANNA GRABOWSKA: Blisko 20-metrowej wysokości Piramida X nie jest najbardziej okazałą budowlą w Nakum, ale wzbudza ogromne zainteresowanie badaczy. Dlaczego?

DR JAROSŁAW ŻRALKĄ: Bo jest bardzo ważnym miejscem kultu przodków i prawdopodobnie jedną z najstarszych tego typu budowli nie tylko w Nakum, ale i na całej nizinie dzisiejszego departamentu Petén w Gwatemali. Majowie zaczęli ją budować około 600-300 lat p.n.e. Jeden z tuneli, który wykopaliśmy u jej podstawy, doprowadził nas do 13 pokrytych stiukiem stopni wiodących do pierwszej świątyni. Choć mają dużo ponad dwa tysiące lat, wyglądają, jakby zrobiono je kilka lat temu. Ostatnia świątynia, której mury stoją dziś na szczycie, została wybudowana w latach 600-900 n.e. Załedwie 70 cm pod jej posadzką znaleźliśmy grób dziecka z końca IX wieku. Pod nim – obszerną kryptę ze szczątkami dorosłego człowieka z lat 250-600 n.e. A na dole piramidy, w tunelu, pochówek z lat 600-300 p.n.e. To znaczy, że przez ponad tysiąc lat były tam odprawiane rytuały pogrzebowe.

Kim byli zmarli?

- Dziecko mogło być z królewskiego rodu. Ale nie wiemy, czy zmarło śmiercią naturalną, czy zostało złożone w ofierze. W krypcie mógł być złożony władca albo ktoś inny bardzo ważny dla społeczności Nakum. W budowę jego grobu Majowie włożyli dużo wysiłku. Najpierw w szczycie piramidy wykuli głęboki na 2 metry otwór o średnicy ok. 3 metrów. Na jego dnie kapłani umieści-

li depozyt - cylindryczną wazę przykrytą misą. Musiały być w niej dary: pożywienie lub przedmioty z nietrwiałych materiałów albo coś kosztownego, co ukradli złodzieje. Ich dzięki tunel znaleźliśmy, badając kryptę. Nad depozytem zostały ułożone duże kamienne płyty tworzące kryptę, w której złożony był zmarły. Obok niego leżał jadeitowy paciorek i naczynia z pokarmem w zaświaty. Po zamknięciu krypty przy jednej z jej ścian został ulokowany drugi depozyt. W ceramicznej misie przykrytej skorupą znaleźliśmy kości tak małe i kruche, że musiały należeć do noworodka. Jego czaszka grubością przypominała skorupkę jajka. Obok szkieletu leżały kości palców odciętych dorosłym osobom. Trudno cokolwiek powiedzieć na temat tego, do kogo należały najstarsze szczątki znajdujące się na dnie piramidy. Nie wiemy, czy to kobieta, czy mężczyzna, czy śmierć była naturalna, czy może to ofiara złożona tuż przed rozpoczęciem budowy piramidy. Nie mógł to być ktoś niskiego stanu, bo na drogę do świata podziemnego otrzymał cztery jadeitowe paciorki.

Odcięte palce w depozytach, jadeitowe paciorki w grobach... Co oznaczały?

- Depozyty z odciętymi palcami znajdowano też w Caracol w Belize i w El Zotz w Gwatemali. Stephen Houston z Uniwersytetu Brown, badający El Zotz, podejrzewa, że palce odcinane były żywym uczestnikom rytuałów pogrzebowych i mogły być symbolem ofiarnego posiłku. Podobnym symbolem -ziaren kukurydzy - były składane w grobach jadeitowe paciorki.

Czy wszystkie piramidy Majów były miejscami pochówków?

- Nie. W latach 60. XX wieku amerykański archeolog Marshall Becker zaobserwował w Tikal, że Majowie mieli zwyczaj grzebania swych władców i członków rodzin królewskich w pira-

midach świątyniach budowanych po wschodniej stronie placów. Wschód był dla nich symbolem zmartwychwstania: tam - po przebyciu zaświatów - ponownie pojawiało się słońce i życie. Podobna prawidłowość została wkrótce odkryta w innych ośrodkach: Caracol, Copán, Naranjo... Dziś te architektoniczne kompleksy zwane są „zespółami świątyni wschodniej”.

I do takiego zespołu należy piramida, którą zbadaliście?

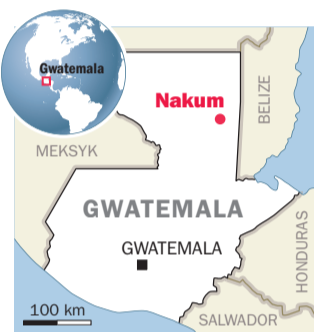
- Tak, ale prawdopodobnie wcześniej ta schowana w środku budowla sprzed ok. 2300 lat była częścią innego kompleksu - tzw. Grupy E - który majańskim kapłanom służył m.in. do prowadzenia obserwacji astronomicznych. Tego typu budowle pojawiły się na nizinach Majów już na początku pierwszego tysiąclecia p.n.e. Ta w Nakum może być jedną z najstarszych.

Co było w nich niezwykłego?

- Prawdopodobnie najpierw Majowie wybudowali na placu Północnym w Nakum niewielką platformę - punkt obserwacyjny, który nazywamy Budowlą 96. W pewnym oddaleniu na wschód od niej ulokowali pierwszą wersję Piramidy X, tę z 13 stopniami. Na północ i południe od niej, niczym skrzydła, odchodziły dwie platformy, na których zapewne stały drewniane świątynie kryte strzechą. Kapłan stojący na szczycie Budowli 96 mógł obserwować wschodzące słońce równo nad dachami świątyń. Podczas równonocy - 21 marca i 23 września - nad świątynią środkową, podczas przesilen letnich - 21 czerwca - nad świątynią po stronie północnej, a podczas przesilen zimowych - 21 grudnia - nad świątynią po stronie południowej.

Z czasem cały kompleks ewoluował i został przekształcony w zespół świątyni wschodniej. Funkcję najważniejszej budowli przejęła Piramida X, w której rozwijał się kult przodków.

Majowie z Nakum

© GAZETA WYBORCZA

NAKUM – ośrodek założony przez Majów na początku I tysiąclecia p.n.e. w górnym biegu rzeki Holmul. Składa się z części północnej i południowej. Łączy je 250-metrowa sakbe, droga wyniesiona ponad metr nad poziom gruntu, wybudowana w tropikalnym lesie. Południową część zamieszkiwał władca i elita, dlatego są w niej akropol - centrum ceremonialne - i najpotężniejsze w mieście piramidy. Część północna jest mniej okazała, choć i w niej były piramidy i platformy z rezydencjami. Możliwe, że pierwotnie były to dwa oddzielne ośrodki, które jakiś władca połączył drogą w jedno silniejsze miasto. Badania w Nakum w sezonie 2012 sponsorowały: Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Fundacja na rzecz Nauki Polskiej i Krakowskie Zakłady Automatyki SA. ●

Wokół najważniejszych piramid Majowie lokowali stele i ołtarze ku czci władców, boiska do rytualnej gry w piłkę...

- Wszystko to jest wokół Piramidy X. Na placu przed nią, w jednym z jego narożników, odkryliśmy rozbitą na kawałki stelę sprzed ponad tysiąca lat. Są na niej wyryte w kamieniu stojące obok siebie

dwie bogato ubrane postaci z długimi włóczniami w dłoniach. To prawdopodobnie władca i wysoki dostojnik. W VIII/IX wieku władcy Majów zaczęli dzielić się władzą z arystokracją.

Tuż przed Piramidą X stała inna stela. Władca i sławiące go wydarzenie zostały najprawdopodobniej namalowane, ale malowidło nie przetrwało. Musiało to być coś ważnego, bo pod stelą Majowie złożyli krwawą ofiarę zakładzinową. Życie oddał co najmniej jeden człowiek. Wśród jego kości znalazło się wiele krzemienianych ekscentryków o różnych kształtach: dysków, trójzębów, półksiężyców, nietoperzy, skorpionów i węży. Nasz spec od krzemieni Bogumił Pilarski uważa, że pełniły ważną funkcję rytualną, bo większość tych zabytków odnosi się do świata podziemnego, np. skorpiony i węże. Nietoperze symbolizowały świat zmarłych, ofiarę, destrukcję i rozpad.

A boisko?

- Też je mamy. Na południe od piramidy są dwie długie, równoległe, niewysokie platformy. Ograniczały one wąską dwumetrową przestrzeń wylepioną wapiennym tynkiem, na której graли zawodnicy. Ściany platform nachylały się tak, by odbita piłka mogła staczać się po nich w stronę graczy. Na ścianach prawdopodobnie znajdowały się obrycze. Wygrywała ta drużyna, która pierwsza przerzuciła piłkę przez obrycz przeciwnika, albo ta, która jako pierwsza docierała z piłką do końca jego połowy boiska. Nierzadko wygrywała też życie, a pokonani traciли głowy. Ciężkiej i twardej kauczukowej piłki nie można było dotykać dłońmi ani stopami. To jedno z najstarszych boisk na nizinach Majów.

Co chcielibyście odkryć w Nakum w następnym sezonie?

- Bardzo chcielibyśmy się dowiedzieć, skąd Majowie tam przybyli i dokąd prawie 2 tys. lat później odeszli. ●

■ W tym naczyniu został umieszczony depozyt złożony m.in. z kości noworodka i kości palców odciętych dorosłym osobom

■ Te schody wiodły do pierwszej majańskiej świątyni wybudowanej na szczycie niewysokiej piramidy. 13 pokrytych stiukiem stopni przetrwało do dziś w doskonałym stanie. Zachował się też świątynny mur

Na zdjęciu u góry strony: Do najstarszej piramidy, nad którą później została wybudowana kolejna, archeolodzy dotarli przez kilkunastometrowe tunele. Po drodze znaleźli w jednym z nich potłuczone ceramiczne figurki. Jakich artysta ulepił je około 2500 lat temu, drobiazgowo odtwarzając rysy twarzy różnych postaci